
Onderneem Actie voor Inclusief Onderwijs

Overwegingen en Voorstellen van Afgevaardigden

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

ONDERNEEM ACTIE VOOR INCLUSIEF ONDERWIJS

Overwegingen en Voorstellen van Afgevaardigden

European Agency for Special Needs and Inclusive Education

De European Agency for Special Needs and Inclusive Education (de Agency) is een onafhankelijke en autonome organisatie die wordt ondersteund door de lidstaten van de Agency en de Europese instellingen (Commissie en Parlement).

Mede gefinancierd door
het programma Erasmus+
van de Europese Unie

De steun van de Europese Commissie voor de productie van deze publicatie betekent geen goedkeuring van de inhoud, die uitsluitend de meningen van de auteurs weergeeft, en de Commissie kan niet verantwoordelijk worden gehouden voor het gebruik dat gemaakt kan worden van de informatie die erin is vervat.

De standpunten die in dit document worden verwoord, komen niet noodzakelijkerwijs overeen met de officiële standpunten van de Agency, haar lidstaten of de Commissie. De Commissie is niet verantwoordelijk voor enig gebruik van de informatie uit dit document.

Redacteurs: Victoria Soriano en Mary Kyriazopoulou, stafleden van de Agency

Passages uit het document zijn toegestaan op voorwaarde dat er een duidelijke verwijzing is naar de bron. Naar dit rapport moet als volgt worden verwezen: European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2016. *Onderneem Actie voor Inclusief Onderwijs: Overwegingen en Voorstellen van Afgevaardigden*. Odense, Denemarken: European Agency for Special Needs and Inclusive Education

Met het oog op een grotere toegankelijkheid is dit rapport beschikbaar in 23 talen en in een toegankelijke elektronisch formaat op de website van de Agency: www.european-agency.org

ISBN: 978-87-7110-597-1 (elektronisch)

ISBN: 978-87-7110-574-2 (gedrukt)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2016

Secretariaat
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kantoor Brussel
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	5
INLEIDING	6
OVERWEGINGEN EN VOORSTELLEN VAN JONGE AFGEVAARDIGDEN	8
Kernboodschappen en aanbevelingen	9
1. <i>Alles over ons, met ons</i>	9
2. <i>Barrièrevrije scholen</i>	11
3. <i>Stereotypen ontkrachten</i>	15
4. <i>Diversiteit is de mix en dankzij inclusie werkt deze mix</i>	17
5. <i>Volwaardige burgers worden</i>	20
LAATSTE OPMERKINGEN	22

Afbeelding 1. Vlaggen van de lidstaten van de Agency

VOORWOORD

De lidstaten van de European Agency for Special Needs and Inclusive Education (de Agency) zijn overeengekomen een Europese hoorzitting te houden in 2015.

Het was de vierde keer dat de Agency een dergelijk evenement organiseerde. Twee van de vorige hoorzittingen vonden plaats in het Europees Parlement in Brussel (2003 en 2011), terwijl de andere plaatsvonden in het Portugees Parlement in samenwerking met het Portugese Ministerie van Onderwijs en het Portugese voorzitterschap van Raad van de Europese Unie (2007).

Het evenement in 2015 werd georganiseerd in nauwe samenwerking met het Luxemburgse voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie en het Luxemburgs Ministerie van Onderwijs, Kinder- en Jeugdbeleid.

Tweeënzeventig jongeren, zowel met als zonder specifieke onderwijsbehoeften en/of beperkingen, werden uitgenodigd om na te denken over en te bespreken hoe inclusief onderwijs bij hen in het onderwijs is geïmplementeerd. De resultaten van hun besprekingen hebben goede voorbeelden opgeleverd voor acties met betrekking tot inclusief onderwijs.

Zo'n 250 deelnemers en stakeholders uit 28 lidstaten van de Agency waren aanwezig, maar ook beleidsmakers en vertegenwoordigers van Europese en internationale instellingen.

De Agency heeft dit rapport voorbereid op basis van de besprekingen van de jongeren en de resultaten die tijdens de plenaire sessie zijn gepresenteerd.

Het was een eer en genoegen voor de Agency om dit evenement te organiseren. We willen in het bijzonder de 72 jonge afgevaardigden, maar ook hun familie, leraren en ondersteunend personeel, de ministeries van onderwijs, de vertegenwoordigers van Europese en internationale organisaties en, tot slot, het Luxemburgs Ministerie van Onderwijs, Kinder- en Jeugdbeleid bedanken voor hun deelname en betrokkenheid. Zonder hen zou het niet mogelijk zijn geweest zo'n belangrijk evenement te organiseren.

Per Ch Gunnvall
Voorzitter

Cor J.W. Meijer
Directeur

INLEIDING

Op 16 oktober 2015 vond onder Luxemburgs voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie de vierde hoorzitting van de Agency plaats, met als titel 'Inclusief Onderwijs – Onderneem Actie!'. Tweeënzeventig jongeren uit Europa, zowel met als zonder specifieke onderwijsbehoeften en/of beperkingen, kregen de gelegenheid te bespreken hoe hun scholen en gemeenschappen inclusief onderwijs voor hen garanderen.

In zijn openingstoespraak verwees Claude Meisch, Luxemburgs minister van Onderwijs, Kinder- en Jeugdbeleid, naar de publicatie van het *Handvest van Luxemburg* in 1996, als resultaat van de Europese samenwerking op het vlak van schoolintegratie. De minister zei dat hij tevreden was dat Luxemburg, bijna 20 jaar na het *Handvest*, de *Aanbevelingen van Luxemburg* kon coördineren als gevolg van de hoorzitting van 2015, die hij daarna presenteerde aan zijn collega's van de Raad van Ministers van Onderwijs op 23 november 2015. De heer Meisch moedigde de jonge afgevaardigden aan de kans te grijpen zich vrij uit te spreken, en de inclusieve maatregelen voor te stellen waarvan ze gebruik maken in hun scholen, maar ook de aspecten aan de orde te stellen die moeten worden verbeterd. Hij benadrukte ook de belangrijkste ontwikkelingen en verbeteringen met betrekking tot inclusie in het Luxemburgse onderwijssysteem.

In haar presentatie stelde mevrouw Marianne Vouel, directeur van de afdeling Speciale Educatie van het Luxemburgse ministerie van Onderwijs, Kinder- en Jeugdbeleid, expliciet dat professionals en beleidsmakers dezelfde zorgen delen als de leerlingen en dat ze ernaar streven de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. De nadruk moet worden gelegd op leerlingen met complexere behoeften, omdat zij het ook verdienen zichtbaar te zijn. Mevrouw Vouel benadrukte dat iedereen verschillend is en dat iedereen verschillende behoeften heeft. Eén grote uitdaging voor de onderwijssystemen is zich bewust te zijn van de diversiteit en daarop te reageren.

(De volledige tekst van de presentaties van de functionarissen van Luxemburg is te vinden op de website van de hoorzitting: <https://www.european-agency.org/events/takeaction>.)

Het doel van het evenement was leerlingen een stem te geven en ervoor te zorgen dat ze worden betrokken in de vorming van het onderwijsbeleid. Het idee was dat 15/16-jarigen, uit 28 lidstaten van de Agency, zouden vertellen hoe inclusief onderwijs in hun scholen wordt geïmplementeerd en zouden helpen de vooruitgang in inclusief onderwijs te identificeren sinds de eerste hoorzitting in 2003.

Deze hoorzitting bouwde verder op de resultaten van drie vorige hoorzittingen van de Agency, die plaatsvonden in Brussel (2003 en 2011; <https://www.european->

[agency.org/events/young-views-on-inclusive-education-european-hearing-2011-brussels](https://www.european-agency.org/events/young-views-on-inclusive-education-european-hearing-2011-brussels)) en in Lissabon (2007; <https://www.european-agency.org/events/young-voices-meeting-diversity-in-education>). Meer dan 240 jongeren, die het secundair, beroeps- en hoger onderwijs vertegenwoordigen, namen deel aan de drie vorige hoorzittingen.

Ter voorbereiding van het evenement kregen de 72 jonge deelnemers een document met daarin de belangrijkste resultaten van de drie vorige hoorzittingen, maar ook enkele vragen om over na te denken en te bespreken in hun respectievelijke scholen.

De vragen voor bespreking gingen over de manieren waarop hun scholen hen ondersteunen in hun onderwijs, voorbeelden van hoe leraren en klasgenoten rekening houden met hun behoeften, toegankelijkheid, organisatie van de klassen en voorstellen voor manieren om de resterende barrières voor inclusie te overwinnen.

Tijdens de hoorzitting werden de jongeren verdeeld in zes workshops en kregen ze de gelegenheid deze belangrijke onderwerpen en vragen te bespreken, deelden ze hun eigen persoonlijke ervaringen en brachten ze ook de boodschappen over van hun leeftijdsgenoten.

De belangrijkste resultaten van de besprekingen tijdens de workshops werden, in de vorm van kernboodschappen, gepresenteerd tijdens de plenaire sessie, en vormden de basis voor de formulering van de *Aanbevelingen van Luxemburg*.

OVERWEGINGEN EN VOORSTELLEN VAN JONGE AFGEVAARDIGDEN

De resultaten van de hoorzitting in 2015 zijn in overeenstemming met en zijn gebaseerd op de resultaten van de drie vorige hoorzittingen die in 2003, 2007 en 2011 zijn georganiseerd door de Agency. De resultaten van deze vorige hoorzittingen gingen over de vooruitgang met betrekking tot inclusief onderwijs in de verschillende Europese landen.

De Agency heeft een kennisbank ontwikkeld op basis van de belangrijkste resultaten van de besprekingen van de jonge afgevaardigden tijdens deze drie vorige hoorzittingen. Dit heeft ook geleid tot bepaalde principes waarmee rekening moet worden gehouden bij de implementatie van inclusief onderwijs. Deze omvatten:

- **Begeleidende principes over rechten met betrekking tot:**
 - *Respect*: het recht om gerespecteerd te worden, om volledig betrokken te worden bij alle beslissingen die je aangaan en niet gediscrimineerd te worden.
 - *Kwaliteit en gelijkwaardigheid in het onderwijs*: het recht om kwaliteitsvol onderwijs en gelijke kansen in het onderwijs te krijgen en om adequate ondersteuning te krijgen voor het realiseren van volledige toegang tot en deelname aan educatieve activiteiten en tot scholen met leeftijdsgenoten.
 - *Sociaal en werk*: het recht om zelfstandig te leven, een gezin te hebben, een aangepast huis te hebben, verder te studeren (universiteit), een baan te krijgen en niet afgezonderd te worden van mensen zonder een beperking, op alle vlakken van je leven.
- **Belangrijkste principe over voordelen van inclusief onderwijs:**
 - Je verwerft meer sociale vaardigheden, je leert samen te leven met je leeftijdsgenoten, je leert sterker en onafhankelijker te zijn – het bestrijden van discriminatie en stereotypen –, je leert je te redden in de echte wereld en je bent beter voorbereid om later een baan te vinden. Dit is de eerste stap om een volwaardig lid van de maatschappij te zijn. Inclusief onderwijs is goed voor iedereen – een nieuwe wereld gaat open en diversiteit is positief.

Tijdens de hoorzitting in 2015 bleken jongeren in het algemeen tevreden te zijn over hun onderwijs. Ze wezen echter ook op bestaande zwakke punten in hun onderwijs en deden enkele concrete voorstellen. Op basis van het rapport van de onderwijssituatie en de voorstellen van de jongeren zijn de *Aanbevelingen van Luxemburg* opgesteld. Het doel van de aanbevelingen is de implementatie van inclusief onderwijs te ondersteunen als de beste optie indien de noodzakelijke

voorwaarden aanwezig zijn. Deze aanbevelingen zijn gegroepeerd rond vijf kernboodschappen die de jongeren hebben verwoord tijdens hun besprekingen en de presentatie van de resultaten.

Afbeelding 2. Jonge afgevaardigden en andere vertegenwoordigers tijdens de Europese hoorzitting

Kernboodschappen en aanbevelingen

1. Alles over ons, met ons

De eerste boodschap – *Alles over ons, met ons* – gaat over de directe betrokkenheid van jonge leerlingen in alle besluitvorming die hen aangaat:

- De mening van jongeren, en die van hun familie, moet worden gehoord en bij besluitvorming die hen direct of indirect aangaat, moet hier rekening mee worden gehouden.
- Er moet aan jongeren worden gevraagd wat hun behoeften zijn.
- Jongerenorganisaties moeten hierbij systematisch worden betrokken.

De jongeren hebben duidelijk gemaakt dat zij en hun familie actief betrokken moeten worden en dat naar hen moet worden geluisterd alvorens beslissingen te nemen, rekening houdend met hun daadwerkelijke behoeften en wensen. Ze

pleiten ook voor een systematische betrokkenheid van verschillende jongerenorganisaties en organisaties van mensen met een beperking. Volgens hen zijn deze organisaties zeer belangrijk bij hun ondersteuning. De leerlingenraden of leerlingenparlementen van hun scholen hebben een andere rol. De deelname en betrokkenheid van jongeren in deze raden wordt gezien als een belangrijke manier om volledig betrokken te worden in het schoolleven, en wordt sterk aangemoedigd.

Voorbeelden van afgevaardigden

Betrokkenheid van leerlingen en families:

Wanneer nieuwe strategieën worden bepaald, moeten jongeren (met specifieke onderwijsbehoeften) betrokken worden bij het maken van beleid op elk niveau, van de regering tot de dagelijkse praktijk. Rekening houden met de individuele behoefte (Amund en Helene, Noorwegen).

Het is erg belangrijk dat ouders betrokken worden bij beslissingen die hun kinderen aangaan (Jack, Verenigd Koninkrijk – Noord-Ierland; Kristina, Slowakije).

Leerlingenraden:

Ik voel me opgenomen in de klas. Ik ben lid van de leerlingenraad en ik ben gekozen door mijn klasgenoten. Ik heb een interne begeleider die me ondersteunt (Andrea, Malta).

De school heeft een leerlingenraad die de nadruk legt op samenwerking met leerlingen met specifieke behoeften. Leerlingen die lid zijn van de schoolraad, spelen een bijzondere actieve rol (Agné en Kornelijus, Litouwen).

Ik ben blij dat er een leerlingenraad bestaat waarin ik mijn mening over plannen kan geven (Blake, Ierland).

Saul werd door de leerlingen van de school verkozen tot 'voorzitter' (hoogste positie in de leerlingenraad) (Alexander en Saul, Verenigd Koninkrijk – Engeland).

Betrokkenheid in organisaties:

In ons land hebben we een nationale vereniging. Dankzij deze organisatie lossen we enkele van de problemen op. Ondertiteling, wat erg belangrijk is voor slechthorenden. De organisatie zorgt dat films worden ondertiteld (Javier, Spanje).

In mijn land is er een erg goede organisatie. Er zijn bijvoorbeeld lessen voor leerlingen met een beperking die de normale lessen niet kunnen volgen. En ze krijgen onderwijs in de organisatie. We hebben ook een andere organisatie die 'het huis voor de blinden' wordt genoemd en deze verbetert het leven van de blinden echt (Céline en Florence, Luxemburg).

In mijn land is er een vereniging voor slechtzienden of blinden. Dankzij deze vereniging kan ik lezen op mijn computer. Via mijn iPad of computer lees ik informatie (Lorenzo en Matteo, Italië).

In mijn land zijn er speciale verenigingen om kinderen met een beperking te helpen. Ze steunen de oplossingen voor de problemen en werken nauw samen met het Ministerie van Onderwijs (Georgia en Minas, Cyprus; Stefanos en Georgios, Griekenland).

In mijn land is er een organisatie voor dyslexie. Ze hebben een speciale website om mensen te informeren over de sterke en zwakke punten van mensen met dyslexie (Erazem en Primož, Slovenië).

Ik vind dat we ons moeten wenden tot de politici en moeten proberen zoveel mogelijk ondersteuning te bieden aan deze organisaties. Ze spelen een positieve rol in ons leven. Ze helpen ons op te komen voor onze rechten. Ze helpen ons een bepaald bewustzijn te creëren in de samenleving (Adrià, moderator, Spanje).

2. Barrièrevrije scholen

De tweede boodschap – *Barrièrevrije scholen* – heeft betrekking op de bestrijding van alle fysieke en technische barrières:

- Er zijn al veel barrières verdwenen in scholen, maar alle barrières die leerlingen fysiek verhinderen om lokale onderwijscentra te bereiken en te betreden en zich daarbinnen vrij te verplaatsen, moeten worden verwijderd.
- Onderwijsgebouwen die worden gerenoveerd of gemoderniseerd, moeten toegankelijkheidsprincipes respecteren, bijvoorbeeld door multifunctionele en/of stille ruimten te realiseren en de beschikbaarheid van flexibele onderwijsvoorzieningen te vergroten.
- Geschikte technische hulpmiddelen en onderwijsmateriaal moeten beschikbaar zijn in overeenstemming met de individuele behoeften.

De jongeren hebben vier onderwerpen besproken. Ten eerste: het kan nog steeds een uitdaging zijn om onderwijscentra te bereiken. Het gebruik van het openbaar

vervoer draagt de voorkeur, maar dit betekent dat het aangepast moet zijn. Speciaal vervoer wordt als een alternatief gezien, maar enkel wanneer er geen andere optie is. Volgens de jongeren is een gebrekkig vervoer een van de factoren waardoor leerlingen niet naar hun lokale school kunnen gaan.

Ten tweede: de jongeren hebben gemeld dat de toegang tot de scholen is verbeterd. Ze waren tevreden over de aanpasbaarheid en toegankelijkheid van hun scholen, zowel formeel – door de plaatsing van hellende vlakken, liften en aangepaste toiletten – als ‘creatief’ – wanneer scholen en (hoofdzakelijk) klasgenoten bereid zijn te helpen in geval van problemen (wanneer de lift bijvoorbeeld defect is). Er is nog een aantal verbeteringen nodig om de toegang tot nooduitgangen, bepaalde lokalen zoals de turnzaal en cafetaria of de toegang tot liften te vergemakkelijken wanneer er een sleutel nodig is om deze te openen. Het is belangrijk zorg te dragen voor de persoonlijke beveiliging en veiligheid van alle leerlingen.

Ten derde: het is gemakkelijker geworden om zich te verplaatsen binnen de school. De jongeren melden de aanwezigheid van brede gangen en opschriften in braille op verplichte plaatsen. Stille ruimten en multifunctionele ruimten in scholen worden als bevorderlijk beschouwd voor alle leerlingen, en ze moeten vaker worden geïmplementeerd. De afgevaardigden zeiden dat de lessen worden gegeven in klaslokalen die voor iedereen toegankelijk zijn.

Tot slot zijn er steeds meer aangepaste technische hulpmiddelen en materiaal beschikbaar. Deze vormen een vereiste voor inclusie.

De jonge leerlingen benadrukten dat er geen universele oplossingen zijn. Daarom is het erg belangrijk te vragen naar de individuele behoeften en deze ook te respecteren. Scholen moeten flexibel zijn en kunnen improviseren met alternatieven. De faciliteiten op de school moeten voldoen aan de behoeften van alle leerlingen.

Voorbeelden van afgevaardigden

Toegankelijkheid op weg naar school:

Schoolbussen moeten toegankelijk zijn. Alle leerlingen moeten kunnen deelnemen aan alle activiteiten, zoals sport... (Blake, Ierland).

Aangepast vervoer voor leerlingen met een fysieke beperking, maar blinde leerlingen gebruiken het openbaar vervoer zoals alle andere leerlingen (Reinis en Georgs, Letland; Lilly, IJsland; Elisabeth, Estland).

We hebben ook de mogelijkheid een taxi te nemen, maar er is een beperkt

budget, daarom kunnen we het maar een paar keer gebruiken (Elisabeth, Estland).

Toegankelijkheid op school:

De school is toegankelijk voor leerlingen met een fysieke beperking en rolstoelgebruikers, bijvoorbeeld door hellende vlakken, liften, toegankelijke toiletten (Matteo, Italië; Georgios, Griekenland; Lillý en Hrefna, IJsland; Rolf en Casper, Denemarken; Dénes en Borbála, Hongarije; Tom en Paul, Duitsland; Miguel Ângelo, Portugal; Kristina en Tova, Zweden).

We hebben op onze middelbare school liften, maar er zijn ook veel trappen. Vier verdiepingen en je hebt een sleutel nodig om de lift te gebruiken, wat het erg ingewikkeld maakt. De school heeft beloofd iets aan de situatie te doen (Eelis, Finland).

Er moet rekening gehouden worden met fysieke barrières bij het tekenen van plannen voor de renovatie van een school. Er moet voldoende geld beschikbaar worden gesteld van het budget (Robert, Verenigd Koninkrijk – Noord-Ierland).

Mijn school probeert geld in te zamelen om de resterende barrières te verwijderen, maar het is moeilijk (Natalia en Marcin, Polen).

Omdat mijn school twee jaar geleden is verbouwd, is de situatie erg goed. Er is echter wel nog veel lawaai van andere leerlingen, wat een fysieke barrière zou kunnen zijn voor mij (David, Portugal).

Er is een lift, maar je kunt het gebouw niet betreden als je rolstoelgebruiker bent (Jakob, Oostenrijk).

We hebben een lift, maar het is moeilijk de deuren te openen (Paul, Duitsland).

In mijn school zijn er lichten in de gang die knipperen wanneer we naar de klas gaan. Er zijn hellende vlakken en leuninggen voor mensen met een beperkte mobiliteit of rolstoelgebruikers. Leraren zijn opgeleid in hoe ze moeten werken met mensen met leerproblemen. Er is ook een logopedist die ons helpt, zodat we op dezelfde manier als onze leeftijdsgenoten kunnen studeren (Javier, Spanje).

Er is een begeleider die me helpt in de klas. De lift is aangepast sinds er twee rolstoelgebruikers zijn in de school. Er zijn wel enkele risico's in geval van brand in de school. Er was eens een brandalarm en iemand moest me van de trappen dragen om naar beneden te gaan en ik was echt bang (Lucas, België –

Nederlandstalige gemeenschap).

Toegankelijkheid in de klas:

De school gebruikt brailleschrift voor blinde leerlingen. Leermateriaal is beschikbaar in brailleschrift (Tova, Zweden; Reinis en Georgs, Letland; Emili en Elisabeth, Estland).

Ik ben slechthorend. Daarom heb ik een koptelefoon die ik kan aansluiten om beter te horen. De leraren zijn gemotiveerd om meer te leren over de verschillende beperkingen, om ons te helpen de problemen op te lossen (Lucía, Spanje).

Zware boekentassen met boeken kunnen ook een fysieke last zijn. E-books, laptops en tablets zijn echt handig (Dénes, Hongarije).

Afbeelding 3. Jonge afgevaardigden (Jack Love, Verenigd Koninkrijk – Noord-Ierland; Blake O’Gorman, Ierland; Nakita Hallissey, Ierland; en Robert Gault, Verenigd Koninkrijk – Noord-Ierland) geven hun mening

3. Stereotypen ontkrachten

De derde boodschap – *Stereotypen ontkrachten* – gaat over het concept van ‘normaal zijn’. Als we accepteren dat iedereen verschillend is, wie is er dan ‘normaal’?

- Leraren, schoolpersoneel, jongeren, familie en ondersteunende diensten voorzien van betrouwbare informatie over de verschillende behoeften van leerlingen is belangrijk voor het bevorderen van onderling respect en tolerantie.
- Diversiteit moet worden gezien als een positief feit; ‘een beperking als normaal te zien’ moet een waarde zijn die wordt gedeeld.
- Iedereen is verschillend en iedereen moet worden geaccepteerd. Tolerantie is gebaseerd op onderling begrip.
- De onderwijsgemeenschap moet zich meer bewust zijn van, en meer tolerantie tonen voor mensen met een beperking.

Goede informatie is noodzakelijk – om discriminatie en pesten tegen te gaan – om te zorgen dat dit belangrijke idee wordt geaccepteerd. Er moet relevante informatie worden gegeven aan leraren, schoolpersoneel – inclusief het bestuur –, klasgenoten, familie en andere diensten die betrokken zijn in de school, om attitudes te veranderen.

Het beste resultaat is onderling respect en tolerantie. Diversiteit is geen uitdaging, maar een positieve en normale situatie; een beperking is niet abnormaal; tolerantie is gebaseerd op elkaar begrijpen. De jongeren benadrukten dat attitudes moeten veranderen, zodat we zien wat ze WEL kunnen doen en niet wat hun beperking is.

Voorbeelden van afgevaardigden

Bewustzijn creëren:

Een training om discriminatie en pesten tegen te gaan, zou helpen. Wat we doen, moet belangrijk zijn en niet hoe we eruit zien (Lucie, Tsjechië).

Leerlingen weten niet hoe ze met beperkingen moeten omgaan. Ik voel me erg aangevallen en verdrietig wanneer ik word aangestaard (Johannes, Duitsland).

Het is gemakkelijk om tegen mensen te zijn die je niet begrijpt. Je moet uitleggen hoe het is om blind te zijn, zodat mensen de kans krijgen je te begrijpen (Emelie, Zweden).

Er is meer respect en begrip van leraren nodig. Leerlingen met specifieke

behoeften zouden zich geen buitenstaander moeten voelen. Alle kinderen moeten het gevoel kunnen hebben dat ze deel uitmaken van de groep (Jack, Verenigd Koninkrijk – Noord-Ierland).

Er zijn leraren die vinden dat als we doof zijn of een beperking hebben, we minder belangrijk zijn dan de andere leerlingen. Ze zouden hierover geïnformeerd moeten worden. Ze zouden zich ervan bewust moeten zijn dat we hetzelfde zijn als alle anderen (Céline, Florence en Lara, Luxemburg).

Ik vind dat de maatschappij iedereen moet accepteren zoals hij of zij is. Niet enkel met hun beperking. Maar ook met hun geslacht, met hun ras, met hun hobby's. Ik denk dat we al vrij tolerant zijn. Maar er is nog werk aan de winkel. Het beste instrument om discriminatie tegen te gaan, is tolerantie. We moeten een bewustzijn creëren over de verschillen tussen ons (Adrià, moderator, Spanje).

Campagnes organiseren tegen pesten. Proberen te communiceren en aansluiting te houden met leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften; ze uitnodiging voor sociale evenementen en activiteiten (Agné en Kornelijus, Litouwen).

We moeten het bewustzijn stimuleren voor leerlingen met een beperking: andere leerlingen weten niet wat ze moeten zeggen of zijn bang om kinderen met een beperking te beledigen. Leraren moeten beter worden opgeleid en scholen moeten meer worden ondersteund door de overheid (Elisabeth, Estland).

Communicatie is de sleutel. Communicatie over wat goed is gedaan. Ervaringen delen. Speciale raden om inclusie te bereiken. Hulp door leeftijdgenoten, vrijwilligers in klassen. Leraren moeten luisteren naar de leerlingen en op gelijke hoogte staan (Derrick en Mark, Verenigd Koninkrijk – Schotland; Saul en Alexander, Verenigd Koninkrijk – Engeland).

Positieve ervaringen:

Soms worden er 'tolerantielessen' georganiseerd. Mijn school legt de nadruk op een gelijke behandeling (Natalia, Polen).

Mijn klasgenoten maken grapjes over het feit dat ik blind ben en het helpt en zorgt ervoor dat mensen meer ontspannen zijn. Waarom pesten mensen? Ze doen dit niet opzettelijk; ik heb geleerd het niet ernstig te nemen (Tova, Zweden).

De houding van de leraar helpt veel (Isaac, Malta).

In het begin begreep ik mensen met een beperking niet echt. Maar dankzij deze conferentie begrijp ik beter hoe mensen met een beperking zich voelen en met welke problemen ze te maken krijgen (Lara, Luxemburg).

Geen pesten; een leuke school om naartoe te gaan (Pinja, Finland).

We hebben een project waarin alle leerlingen worden geblinddoekt om de situatie van blinde leerlingen beter te begrijpen. We hebben ook geprobeerd een wandelstok te gebruiken zodat elke leerling de beperking van een ander beter zou begrijpen (Emili, Estland; Eelis, Finland; Reinis, Letland).

Van jongs af aan leren we dat niet iedereen dezelfde achtergrond heeft. Daarom denken we niet aan verschillen in de klas (Lillý, IJsland).

4. Diversiteit is de mix en dankzij inclusie werkt deze mix

De vierde boodschap is gebaseerd op een slogan die is gebruikt door sommige jongeren – *Diversiteit is de mix en dankzij inclusie werkt deze mix*:

- Iedereen moet zich focussen op wat wel kan worden gedaan, niet op wat niet kan worden gedaan.
- Onderwijs moet volledig toegankelijk zijn, waarbij de behoeften van alle leerlingen gelden als de basis voor kwaliteitsvol onderwijs voor iedereen.
- Samenwerking tussen leraren en andere professionals en het bieden van goede trainingsmogelijkheden zijn fundamenteel.
- Het is cruciaal dat in de noodzakelijke menselijke en/of technische ondersteuning wordt voorzien door leraren en klasgenoten.

De jongeren benadrukten het positieve effect van de implementatie van onderwijsmaatregelen, zoals individuele onderwijsplannen, aangepaste programma's, het gebruik van technische hulpmiddelen, ondersteuning gegeven door interne begeleiders of assistenten, werken in kleine groepjes, maar ook de flexibele organisatie van examens (schriftelijke of mondelinge examens met, bijvoorbeeld, extra tijd enzovoort). Ze benadrukten dat leerlingen minder gestrest zijn als ze meer tijd krijgen voor hun tests.

Het belangrijkste verzoek van de jongeren was dat leraren en ander personeel zich steeds zouden moeten focussen op wat kan worden gedaan, eerder dan op wat niet kan worden gedaan, en hen te helpen en ondersteunen. Aandacht hebben voor de behoeften van alle leerlingen betekent het versterken van de sterke punten en

capaciteiten, in plaats van focussen op de zwakke punten. Ze gaven ook aan dat ze hebben geleerd dat ze het recht hebben hulp te krijgen, als ze dat nodig hebben. Volledig toegankelijk onderwijs is de basis voor kwaliteitsvol onderwijs voor iedereen. De jongeren waren zich ervan bewust dat leraren, en ook hun klasgenoten, een belangrijke rol spelen in hun ondersteuning. Leraren en klasgenoten hebben meer informatie en training nodig, op verschillende niveaus afhankelijk van hun respectievelijke rollen. Het resultaat zal een betere ondersteuning en een beter begrip van de leerbehoeften zijn.

De jongeren benadrukten ook dat een betere samenwerking tussen de leraren nodig is, niet enkel om de vereiste ondersteuning te bieden, maar ook om te zorgen voor betere overgangsfases tijdens de gehele opleiding.

Voorbeelden van afgevaardigden

Voorstellen voor leraren:

Leraren moeten zich focussen op mijn sterkte punten en niet op mijn zwakke punten (Michaela, Tsjechië).

Leraren proberen alles duidelijk uit te leggen en hulp te bieden wanneer dit nodig is, om per twee of in groepen samen te leren (Jakob en Til, Austria; Kristina, Zweden).

Persoonlijke ervaringen:

Ik had het gevoel dat mijn school mij echt wilde integreren, terwijl sommige andere scholen dat niet wilden. De speciale leraar hielp veel (João, moderator, Portugal).

Er zijn zowel positieve als negatieve ervaringen met leraren en klasgenoten. Ze kunnen je isoleren of helpen. Zich 'interessant' voelen voor hen heeft een negatieve invloed op mijn studie (Robert, Verenigde Koninkrijk – Noord-Ierland).

Het is moeilijk om te zeggen wat ik nodig heb, maar ik heb geleerd dat als ik iets vraag, ik het ook krijg (Johannes, Duitsland).

Alle leraren en klasgenoten helpen en ondersteunen me. Daarom ga ik graag naar school (Borbála, Hongarije; Miguel Ângelo, Portugal).

Ik wil graag zeggen dat ik me echt amuseer op onze school, met onze medeleerlingen en ook met onze leraren (Georgia, Cyprus).

Mijn school zorgt erg goed voor mij en is goed aangepast (Primož, Slovenië).

Ondersteunende maatregelen:

We hebben interne begeleiders (Jakob, Oostenrijk; Michaela, Tsjechië; Tom, Duitsland; Kristina, Zweden; Matteo, Italië; Dénes, Hongarije).

Leraren wachten en geven indien nodig extra tijd aan wie dat vraagt. Er is een speciaal lokaal om zich even af te zonderen, zich te ontspannen (Nakita, Ierland; Andrea en Isaac, Malta).

Er wordt verschillend materiaal voorzien door leraren, afhankelijk van de behoeften van de leerlingen. Indien nodig wordt er extra tijd gegeven (Dénes, Hongarije; Maros, Slowakije).

Ik heb een assistent in de klas die me helpt de lessen te begrijpen en die me alles uitlegt (Mathilde en Thelma, Frankrijk; Jade en Lucas, België – Nederlandstalige gemeenschap).

Er worden mondelinge examens georganiseerd in plaats van schriftelijke (Jade en Lucas, België – Nederlandstalige gemeenschap).

De school heeft een speciale brailleprinter zodat alle tests in braille worden afgedrukt (Georgs, Letland).

De klas kan worden opgesplitst om stillere zones te creëren (Casper, Denemarken).

25–30 leerlingen in de klas, wat misschien iets te groot is in verband met mijn behoeften. Soms heeft mijn tolk iets niet begrepen, maar mijn vrienden leggen dan uit wat er is gebeurd (Eelis, Finland).

Bewustzijn creëren:

Ik vind dat een beperking soms een beetje wordt genegeerd. We praten over een beperking zonder te weten welk lijden er verborgen zit achter het woord. We moeten ons voorstellen dat we in hun schoenen staan. Mensen moeten zich hiervan bewust worden en mensen met een beperking helpen om een beter leven te hebben (Lorenzo, Italië).

De boodschap die ik graag zou willen geven, is dat wanneer mensen zonder een beperking zich realiseren dat ze omgeven worden door mensen met een beperking, ze voor hen willen zorgen alsof het hun broer of zus is (Matteo, Italië).

Een beter begrip leidt tot minder pesten. Samen zijn voorkomt pesten (Lillý, IJsland; Elisabeth, Estland).

We mogen niet generaliseren: als ik aangeef dat ik een behoefte heb, betekent het niet dat dit voor alle blinden zo is (Tova, Zweden).

Afbeelding 4. Interview met Darnell With uit Nederland

5. Volwaardige burgers worden

De vijfde boodschap – *Volwaardige burgers worden* – heeft betrekking op de impact van inclusief onderwijs op het volledig opgenomen worden in de maatschappij:

- Het is essentieel om te worden opgenomen in reguliere scholen, zodat leerlingen vervolgens ook worden opgenomen in de maatschappij.
- Het doel is dat iedereen zijn of haar plaats kan vinden in de maatschappij.

De jongeren stelden dat alle jongeren samen moeten leren om samen te kunnen leven. Ze zeiden dat dit de eerste stap is in het proces naar sociale inclusie. Hoe jonger leerlingen zijn wanneer ze samen worden geplaatst, hoe beter dit is om onderlinge tolerantie en respect voor verschillen te leren. Ze leren van jongs af aan

met elkaar te communiceren, open te staan voor verschillende ervaringen en deze te delen en de sterke punten te herkennen in plaats van zich te focussen op de zwakke punten. Ze leren op school dat het belangrijk is wat ze kunnen doen en niet wat hun beperking is of hoe ze eruit zien. Dit leidt niet enkel tot hun inclusie in onderwijsprogramma's, maar ook tot hun betrokkenheid in alle recreatieve activiteiten. De jongeren stelden dat, door samen te leren op school, ze gemakkelijker hun plaats kunnen vinden en opgenomen worden in de maatschappij.

Voorbeelden van afgevaardigden

Het is van cruciaal belang voor ons naar reguliere scholen te gaan om opgenomen te worden in de maatschappij (Andrea en Isaac, Malta; Nathan en Loïse, Zwitserland; Mathilde en Thelma, Frankrijk; Adriana en Mandy, België – Franstalige gemeenschap; Darnell en Vincent, Nederland; Jade en Lucas, België – Nederlandstalige gemeenschap).

Iedereen moet de kans krijgen deel te nemen aan alle lessen en leraren moeten helpen om dit mogelijk te maken, zodat het veel gemakkelijker wordt om de arbeidsmarkt te betreden (Amund en Helene, Noorwegen).

Ik vind dat we samen moeten studeren. Omdat we in de maatschappij ook samen leven. Als we samen onderwijs volgen, hebben we al geleerd om samen te leven. Dit is namelijk iets wat we verwerven voor ons hele leven. Dankzij deze middelen leren we hoe we zelfstandig kunnen zijn. Het idee is dat iedereen zijn plaats vindt in de maatschappij (Adrià, moderator, Spanje).

Iedereen moet communiceren en deelnemen en ervaringen delen met anderen (Paul, Duitsland).

LAATSTE OPMERKINGEN

De resultaten van de hoorzitting en de *Aanbevelingen van Luxemburg* zijn in overeenstemming met en vormen een aanvulling op relevante officiële Europese en internationale documenten op het vlak van specifieke behoeften en inclusief onderwijs.

De vijf boodschappen illustreren de beschrijving die jongeren geven van hun onderwijs, en ook hun voorstellen tot verbetering. De boodschappen beschrijven – op een erg concrete en praktische manier – bepaalde concepten die aan bod zijn gekomen in veel studies over inclusief onderwijs. De jongeren hebben inclusief onderwijs benadrukt als een mensenrechtenissue en hebben belangrijke concepten, zoals ‘normaal’ zijn, tolerantie, respect en burgerschap, centraal geplaatst in hun besprekingen. Ze hebben ook beschreven wat een universeel ontwerp voor hen betekent, en waarom begeleiding/ondersteuning door leeftijdsgenoten, coöperatief leren en geïndividualiseerde programma’s een positief effect hebben op hun onderwijs.

De jonge leerlingen stelden expliciet dat er bij de besluitvorming die hen aangaat, meer rekening moet worden gehouden met wat ze vinden. Om echte inclusie te bereiken, moet er echt actie worden ondernomen, in samenwerking met alle betrokken partijen. Leraren en schoolleiders moeten samenwerken om te zorgen voor inclusie; klasgenoten moeten elkaar helpen; lerarenopleidingen moeten zorgen dat leraren weten hoe ze onderwijs voor iedereen het best kunnen verzorgen en elkaar kunnen steunen; interne begeleiders moeten helpen en niet het werk doen in plaats van de leerling; en alle partijen moeten zich focussen op het oplossen van situaties en niet doen alsof er geen problemen zijn.

De afgevaardigden benadrukten dat, terwijl ze zich zorgen maken over praktische details, hun belangrijke zorgen gaan over attitudes en het overwinnen van vooroordelen.

Ze gaven toe dat leraren en klasgenoten, in de meeste gevallen, tolerant zijn en hun beperking begrijpen, zolang ze tijd krijgen om de situatie te begrijpen – uitzonderingen zijn erg zeldzaam.

De nadruk moet liggen op het creëren van een bewustzijn, zodat mensen de behoeften en sterke punten kennen van mensen met een beperking. Het is belangrijk niet te generaliseren. Omdat iets werkt voor één persoon met een beperking, betekent dit niet dat alle leerlingen met een beperking hetzelfde zijn.

Tot slot verwijst inclusie niet alleen naar mensen met een beperking, maar ook naar de inclusie van mensen met een verschillende achtergrond. Sommige jonge afgevaardigden stelden dat ze zich tweemaal gediscrimineerd voelden omdat ze een

beperking hebben en omdat ze deel uitmaken van een andere culturele groep dan hun leeftijdsgenoten of omdat ze een allochtone achtergrond hebben.

De *Aanbevelingen van Luxemburg* werden aan de Ministerraad gepresenteerd tijdens de vergadering 'Education, Youth, Culture and Sports' op 23 november 2015, en aan het Onderwijscomité op 2–3 december 2015, zodat er rekening mee kan worden gehouden en om te dienen als een basis voor mogelijke verdere actie.

Afbeelding 5. Deelnemers van de Europese hoorzitting

NL

Secretariaat:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kantoor Brussel:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org

